

УДК 615.03:614.2](477)

В.Я. Сятиня, Ю.С. Настюха, А.Б. Зіменковський

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ КЛІНІЧНОЇ ФАРМАЦІЇ В УКРАЇНІ ЗА ОЦІНКОЮ ФАХІВЦІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Кафедра клінічної фармації, фармакоterapiї та медичної стандартизації,
м. Львів, Україна

e-mail: azimenzovsky@ukr.net

Резюме: Проведено соціологічне дослідження щодо напрямку клінічної фармації в Україні, у якому взяли участь 1500 фахівців охорони здоров'я. Отримані результати засвідчили, що незважаючи на відмінності у ступені обізнаності респондентів у аналізованих містах (Київ, Львів та Харків), більшість фахівців охорони здоров'я вважають діяльність фахівця клінічного провізора потрібною як у стаціонарних, так і в аптечних закладах охорони здоров'я та вбачають перспективи для клінічної фармації в Україні.

Ключові слова: клінічна фармація, клінічний провізор, фахівці охорони здоров'я.

Вступ. З часу затвердження нової для України спеціальності «клінічної фармації» (КФ) (1998 р.)² вищими медичними (фармацевтичним) навчальними закладами (ВМ(Ф)НЗ) підготовлена достатня кількість клінічних провізорів (КП), які мали б зайняти чільне місце серед інших фахівців охорони здоров'я (ОЗ) та виконанням своїх професійних обов'язків сприяти впровадженню КФ у медичну та фармацевтичну практику. За період від затвердження спеціальності до сьогодні серед медичної громадськості склалося певне бачення КФ, як напрямку діяльності, та КП, як фахівця з раціональної фармакоterapiї (ФТ), однак, думка медико-фармацевтичної спільноти щодо місця та перспектив цього нового напрямку в системі вітчизняної ОЗ досі системно не вивчалася. Остан-

не визначило мету та актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження: визначення ступеня обізнаності та вивчення думки фахівців ОЗ щодо реалій та перспектив розвитку КФ в Україні на сучасному етапі.

Матеріали та методи дослідження. За єдиним спеціально розробленим протоколом проведено анонімне анкетне опитування 1500 фахівців ОЗ, які працюють у м.м. Києві, Львові та Харкові. Частка респондентів різних лікарських спеціальностей склала 71,0%, фармацевтичних працівників – 27,7%, студентів, інтернів, а також фахівців з іншою освітою, які працюють у системі ОЗ – 1,3% (табл. 1).

Таблиця 1. Структура респондентів анкетного опитування

Місто	Кількість респондентів (%)		
	лікарських спеціальностей	фармацевтичних спеціальностей	інші фахівці
Київ	328	167	5
Львів	331	164	5
Харків	406	85	9
Всього	1065 (71,0)	416 (27,7)	19 (1,3)
	1500 (100,0)		

Анкета, за якою проводилося опитування, складається із паспортної частини та 15 питань, умовний поділ яких дозволяє стандартизувати їх за 3-ма блоками: щодо особливостей напрямку КФ; діяльності КП в аптечних закладах; у стаціонарних закладах ОЗ (ЗОЗ) України. Застосовано методи: системного підходу, аналітичний, соціологічний (анкетного

опитування), комп'ютерної обробки даних та статистичний.

Статистичний аналіз результатів дослідження проводили з використанням програми «Statistica v8.0» (Stat Soft Inc., USA). Для порівняння рівнів досліджуваних кількісних ознак використовували критерій Краскела-Уолліса, для перевірки залежності між якісними ознаками критерій χ^2 Пірсона. Результ-

тати вважались достовірними при рівні значущості $p < 0,05$. Перед статистичною обробкою результатів опитування 6 анкет було вилучено зі статистичного дослідження віку через їх неповне насичення (пропущені відповіді щодо віку респондентів). Таким чином, кількість досліджуваних анкет склала 1494. При проведенні статистичного дослідження стажу роботи опитаних фахівців ОЗ кількість досліджуваних анкет склала 1393, відповідно 107 анкет, не заповнених респондентами у цій частині, було вилучено. Оскільки 41 рес-

пондент не заповнив анкету у графі стать, за цим критерієм проаналізовано лише 1459 анкет. Конфлікту інтересів не було. Дослідження не було замовлене жодною організацією чи фізичною особою.

Результати дослідження та їх обговорення. Описова статистика кількісних даних стосовно віку та стажу роботи респондентів за фахом у розрізі 3-х міст проведення опитування наведена у табл. 2, 3.

Таблиця 2. Описова статистика віку респондентів (n=1494)

Характеристика	Київ	Львів	Харків
Кількість валідних анкет, n	500	500	494
Середнє значення, роки	38,0	39,4	37,8
Стандартне відхилення, роки	8,4	10,0	8,2
Ранг*, роки	20–69	22–72	18–72

Примітка: * розмах віку респондентів від min до max значення

Таблиця 3. Описова статистика стажу роботи респондентів (n=1393)

Характеристика	Київ	Львів	Харків
Кількість валідних анкет, n	484	471	438
Середнє значення, роки	13,3	15,4	12,9
Стандартне відхилення, роки	7,8	9,2	7,2
Ранг**, роки	1–37	1–49	1–42

Примітка: ** розмах стажу роботи респондентів від min до max значення

Результати проведеного порівняльного аналізу респондентів за віком (n=1494) ($p < 0,05$) та стажем роботи (n=1393) ($p < 0,05$), засвідчили статистично значиму відмінність 3-х груп за цими кількісними ознаками. Аналіз розподілу опитаних фахівців за гендерними особливостями (n=1459) показав, що серед них значно переважали чоловіки, які склали 68,2%, 79,2% та 75,4% респондентів у Києві, Львові та Харкові відповідно. Жінок серед опитаних було значно менше (28,8% – у Києві, 19,6% – у Львові та 20,6% – у Харкові) ($p < 0,01$).

Відповідно до отриманих результатів проведеного соціологічного дослідження (анкетного опитування) 81,3% респондентів відомий такий напрямок у ОЗ, як КФ. Зокрема, у

Києві цей показник склав 68,4%, у Львові – 98,0% та у Харкові – 77,4%, причому відмінності обізнаності фахівців різних міст України щодо вищевказаного питання достовірно доведені ($p < 0,01$). Слід зазначити, що у ВМ(Ф)НЗ кожного з аналізованих міст, у яких проводилось опитування, здійснюється підготовка фахівців з КФ – КП, однак, у Києві, на відміну від Львова та Харкова, лише на етапі післядипломної освіти. Згідно з отриманими даними найвищий ступінь обізнаності фахівців ОЗ із напрямком КФ – у Львові, серед опитаних лікарів він становить 98,2%, серед фармацевтичних працівників – 97,6%, у Харкові – відповідно 76,6% та 83,5%, у Києві – 63,7% та 76,6% (рис. 1).

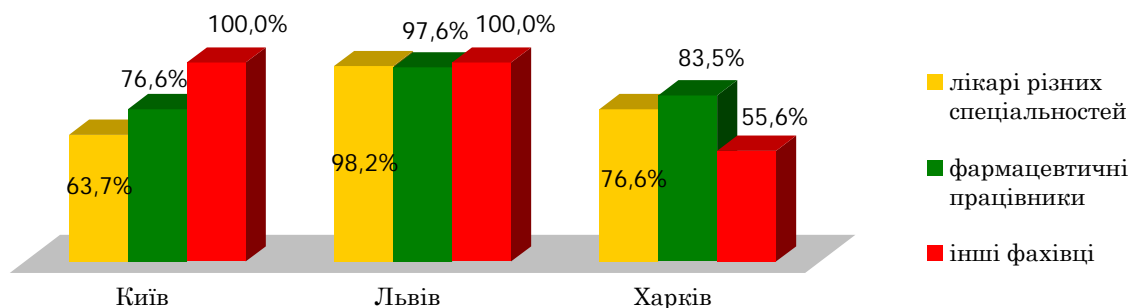

Рис. 1. Частка фахівців ОЗ обізнаних щодо напрямку КФ (за результатами соціологічного дослідження)

З метою більш глибокого вивчення поінформованості респондентів із означеним питанням їм було запропоновано зазначити ті напрямки, що, на їх думку, відрізняють КФ від загальної фармації. Особливості освіти, що дозволяють фахівцям отримати спеціальні знання та професійні практичні навички, вказали 60,9% опитаних, зосередження фокусу КФ на пацієнті – 49,3%, виявлення та попередження ліко-пов'язаних проблем – 43,2%, здійснення фармацевтичної опіки (ФО) – 35,7%, інформацію про ліки, відмінною рисою якої повинна бути достовірність, – 29,1%. Однак, 17,6% усіх опитаних вважають, що фокус КФ спрямований на лікарський засіб (ЛЗ). На нашу думку, це кардинально йде в розріз із принципами підвищення раціональності ФТ кожного конкретного пацієнта. Найбільше таких відповідей (n=109) отримано у Києві, дещо менше – по 86 та 69 відповідей у Львові та Харкові відповідно (p<0,01).

На запитання, чи існувала в Україні КФ до впровадження однойменної спеціальності,

30,8% фахівців ОЗ відповіли ствердно, частка опитаних, які не змогли дати відповідь складала 25,5%. У той же час, ототожнюють появу КФ у системі ОЗ України із початком підготовки фахівців КП 43,7% респондентів, що мабуть, логічно.

Об'єднання КФ фармацевтичних та клінічних аспектів раціонального використання ліків^{1,2,5,6}, можливість виконання КП професійних обов'язків в аптечних та стаціонарних ЗОЗ вірогідно частково пояснює неоднозначність трактування напрямку діяльності цього фахівця медичною громадськістю. Серед респондентів Києва, Львова та Харкова 65,4%, 95,0% та 90,4% відповідно, вважають КП фармацевтичним працівником (p<0,01). Загалом із цим твердженням погодилися 83,6% усіх опитаних, проте 6,8% фахівців ОЗ не змогли відповісти на це запитання, а 9,6% – дали негативну відповідь, тобто, що вони не вважають КП фармацевтичним фахівцем.

Клініцистом КП вважає 43,8% опитаних, серед яких і фармацевтичні працівники, і лікарі (рис. 2).

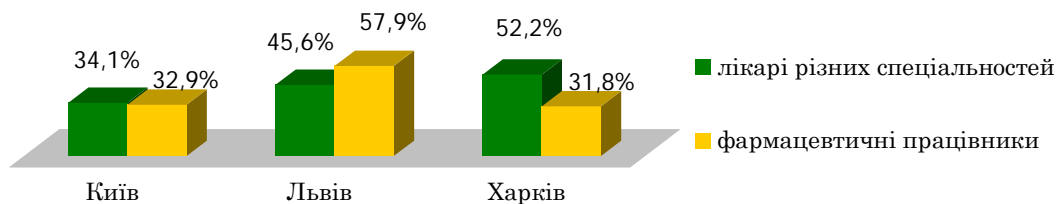

Рис. 2. Частка фахівців ОЗ, які вважають КП клініцистом (за результатами соціологічного дослідження)

Зокрема у Києві, Львові та Харкові цю думку поділяють 33,4%, 49,8% та 48,2% фахівців ОЗ (p<0,01). Більше 1/3 усіх респондентів (37,5%) одночасно вважає КП клініцистом та фармацевтичним працівником. Слід зазначити, що КП є фахівцем із вищою фармацевтичною освітою, яка, проте, відрізняється від програми підготовки провізора загального профілю. У той же час, клінічний вектор у професійній діяльності КП скерований на підвищення раціональності застосування ЛЗ, зокрема шляхом здійснення ФО^{1,2,5}, що, безумовно, відрізняється від клінічної роботи фахівців із медичною освітою.

Відмінною є і фахова діяльність КП порівняно із професійними обов'язками провізора загального профілю. Із твердженням, що функціональні обов'язки КП в аптечному ЗОЗ повинні відрізнятися, погодилися 55,9% опитаних, у стаціонарному ЗОЗ – 67,1%. Результати подальшого аналізу відповідей рес-

пондентів на запитання анкети засвідчили, що на думку фахівців ОЗ, до професійних обов'язків КП у стаціонарі належать: здійснення моніторингу безпеки та ефективності ЛЗ (62,4% опитаних); надання багатовекторної ФО (57,3%); проведення оцінки ФТ за листками лікарських призначень (52,3%); участь в опрацюванні та оновленні локального формуляру ЛЗ (34,1%). Таким чином, із запропонованих напрямків діяльності КП респонденти менше уваги приділили участі цього фахівця в опрацюванні та оновленні локального формуляру, однак саме виконання цього завдання, поряд із здійсненням моніторингу безпеки та ефективності ЛЗ, на сьогодні є пріоритетними, що підтверджується затвердженими МОЗ України наказами^{3,4}. Проте, незважаючи на не дуже високу активність респондентів при заповненні анкети в частині напрямків діяльності КП у стаціонарі, корисною для практичної діяльності ліка-

ря можливість фахової взаємодії з КП вважає 80,1% усіх респондентів, включно з 79,4% опитаних лікарів.

Діяльність КП у аптечному ЗОЗ, як один із шляхів наближення практичної фармації до клінічної практики, розглядає 66,3% респондентів, така думка однаково поширена серед опитаних лікарів (66,3%) та фармацевтичних працівників (67,1%). Отож, 71,0% фахівців ОЗ підтримали точку зору про розвиток КФ, як інструмент підвищення соціальної функції аптек.

Щодо перспектив КФ в Україні, то останні передбачаються 62,2% опитаних, однак, 12,3% – не згодні із перспективністю цього напрямку (рис. 3), і така ситуація не може не насторожувати.

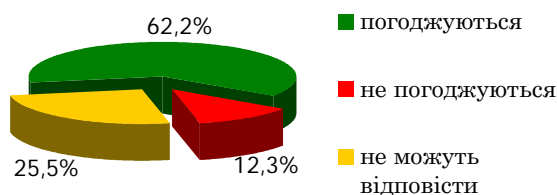

Рис. 3. Розподіл респондентів відповідно до думки щодо перспективності КФ в Україні (за результатами соціологічного дослідження)

Близькі результати були отримані при аналізі відповідей на запитання щодо діяльності КП в системі ОЗ: потрібною діяльність такого фахівця вважає 69,2% опитаних, непотрібною – 9,0% (рис. 4).

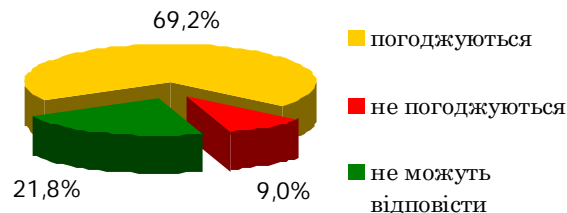

Рис. 4. Розподіл респондентів відповідно до думки щодо необхідності діяльності КП у системі ОЗ України (за результатами соціологічного дослідження)

Знову ж таки, залишається незрозумілим факт негативізму фахівців щодо необхідності діяльності фахівця з раціональності ФТ у вітчизняній медичній галузі, отож, на нашу думку, це питання потребує подальшого вивчення. Разом із тим, отримані результати за цим блоком питань все ж дозволяють припустити, що перспективність напрямку КФ фахівці ОЗ пов'язують із практичною діяльністю КП як у аптечних, так і стаціонарних ЗОЗ України.

Висновки:

1. Результати проведеного соціологічного дослідження щодо реалій та перспектив клінічної фармації в Україні засвідчили, що 43,7% фахівців охорони здоров'я появу клінічної фармації у вітчизняній системі охорони здоров'я ототожнюють із початком підготовки фахівців клінічних провізорів, а 69,2% опитаних вважають діяльність такого фахівця потрібною як у стаціонарних, так і в аптечних закладах охорони здоров'я.
2. У той же час, 18,7% респондентів – фахівців охорони здоров'я досі не знайомі із напрямком клінічної фармації, серед опитаних лікарів цей показник виявився дещо вищим (20,6%) ніж серед фармацевтичних працівників (13,7%).
3. Проведення статистичного аналізу результатів соціологічного дослідження дозволило виявити відмінності обізнаності фахівців охорони здоров'я із напрямком клінічної фармації у аналізованих містах України ($p < 0,01$), найвищим ступінь обізнаності респондентів виявився у Львові (98,0%), у Харкові він склав 77,4% та найнижчим – у Києві (68,4%). Отримані результати дозволяють припустити, що рівень впровадження клінічної фармації у медичну та фармацевтичну практику у різних регіонах України, зокрема, аналізованих містах, на сучасному етапі є різним.

4. Виявлення фахівців, не обізнаних щодо напрямку клінічної фармації, неоднозначність трактування напрямку діяльності клінічного провізора медичною громадськістю, недостатня увага до пріоритетних на сьогодні завдань цього фахівця у стаціонарних закладах охорони здоров'я свідчить про необхідність проведення подальшої інформаційно-методичної роботи у цьому напрямку та про необхідність у перспективі вивчення шляхів розвитку майбутньої моделі клінічної фармації в Україні.

Література:

1. Базовий термінологічний глосарій за програмою з клінічної фармації. Науково-довідкове видання / А.Б. Зіменковський, В.М. Пономаренко, О.Р. Пінняжко, Т.Г. Калинюк. – Львів, Київ: Ліга-Прес, 2004. – 446 с.
2. Зіменковський А.Б. Еволюція та етапи розвитку світової клінічної фармації та деякі сучасні аспекти цього процесу в Україні / А.Б. Зіменковський, Р.Б. Лесик // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2009. – № 1-2. – С. 34-38.
3. Про затвердження Порядку проведення моніторингу безпеки та ефективності лікарських засобів у стаціонарах закладів охорони здоров'я. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.07.2009 р. №531. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20090724_531
4. Про створення формулярної системи забезпечення лікарськими засобами закладів охорони здоров'я. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 22.07.2009 р. №529. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_20090722_529
5. Развитие фармацевтической практики: фокус на пациента / К. Wiedenmayer, R.S. Summers, С.А. Mackie [et al.] // СитиХоуп Интернешнл, Инк. – Б.: 2008. – 112 с.
6. The Definition of Clinical Pharmacy. // Pharmacotherapy. – 2008. – №28 (6). – Р. 816-817 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.accp.com/docs/positions/commentaries/Clinpharmdefnfinal.pdf>

УДК 615.03:614.2](477)

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ КЛИНИЧЕСКОЙ ФАРМАЦИИ В УКРАИНЕ ПО ОЦЕНКАМ СПЕЦИАЛИСТОВ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

В.Я. Сятыня, Ю.С. Настюха, А.Б. Зіменковський

Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, кафедра клинической фармации, фармакотерапии и медицинской стандартизации, г. Львов, Украина

Резюме: Проведено соціологічне дослідження щодо напрямлення клінічної фармації в Україні, в якому взяли участь 1500 спеціалістів здоров'я. Отримані результати показали, що незважаючи на різницю в ступені осведомленості респондентів в розглянутих містах (Київ, Львів і Харків), більшість спеціалістів здоров'я вважають діяльність спеціаліста клінічного провизора необхідною як в стаціонарних, так і в аптечних установах здоров'я і бачать перспективи для клінічної фармації в Україні.

Ключевые слова: клиническая фармация, клинический провизор, специалисты здравоохранения.

UDC 615.03:614.2](477)

THE CURRENT STATE AND PERSPECTIVES OF CLINICAL PHARMACY IN UKRAINE ASSESSED BY HEALTH CARE PROFESSIONALS

V. Ya. Siatynya, Yu. S. Nastyukha, A. B. Zimenkovsky

Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Department of clinical pharmacy, pharmacotherapy and medical standardization, Lviv, Ukraine

Summary: 1500 health care professionals took part in a sociological study concerning clinical pharmacy directions in Ukraine. The obtained results showed that in spite of different awareness degree among the respondents, the majority of health care professionals from the analyzed cities (Kyiv, Lviv and Kharkiv) consider clinical pharmacists activity necessary at pharmacies and inpatient facilities and see prospects for clinical pharmacy in Ukraine.

Keywords: clinical pharmacy, clinical pharmacist, health care professionals.

Надійшла до редакції 17.08.2012 р.